

SOSYAL MEDYADA İDEOLOJİK BİR MÜCADELE ARACI OLARAK POLİTİK DOĞRUCULUK

Zeynep Merve Şıvgın*

Öz

Sosyal medya, demokrasi ve katılım tartışmalarında merkezi bir öneme sahiptir. Yeni medyanın daha önce mümkün olmayan bir şekilde bireylere kendilerini ifade edebilecekleri bir alan yaratarak, hiç görmedikleri ve tanımadıkları kişilerle temas kurma olanağı sağlaması ideal demokrasi uygulamaları adına bir kazanım olarak değerlendirilmiştir. Bireylerin geleneksel medyanın pasif izleyicisi konumundan, yeni medyanın sağladığı olanaklarla aktif kullanıcılara dönüşmesi kamusal bir müzakere zeminine kapı aralamıştır. Ne var ki çok geçmeden katılım ve demokrasinin bizzat kullanıcı pratikleri tarafından da geriletebileceği ortaya çıkmıştır. Bu çalışma politik doğruculuk kavramını ortaya çıkaran “kültürel çeşitlilik” ve “eşit temsil hakkı” gibi değerlerin zaman içerisinde etkinliğini kaybederek, kavramın ideolojik bir mücadele aracı haline gelmesine odaklanmakta ve sosyal medyadaki politik doğruculuk anlayışının katılımcı pratikler üzerindeki etkisini tartışmaya açmaktadır. Sosyal medyanın kullanıcı odaklı yapısı göz önünde bulundurularak, kavramın katılım kültürüne olan etkisi değerlendirilmektedir.

Anahtar Terimler

politik doğruculuk, sosyal medya, ideoloji, kültür, katılım

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

ORCID ID: 0000-0001-9729-732X, mervesivgin@gmail.com

Makalenin Geliş Tarihi: 01/09/2019 Makalenin Kabul Tarihi: 09/12/2019

POLITICAL CORRECTNESS AS A TOOL FOR IDEOLOGICAL STRUGGLE ON SOCIAL MEDIA

Abstract

Social media plays a central role in the debate on democracy and participation. In the context of ideal democratic practices, the advent of online space -with the affordances of digital technologies- in which individuals can express themselves in a way that has never been possible before, and contact with people they have not encountered or met before, is considered an achievement. The transformation of individuals from traditional media's passive viewers into engaged new media users has opened a door to a public discussion area. However, it soon became evident that through participation, user practices could also take a turn for the worse. This study focuses on the fact that values which form the basis of the concept of political correctness such as "cultural diversity" and "equal representation" lose their efficacy over time and the concept itself becomes an instrument of ideological struggle. This research explores the deteriorating impact of political correctness on social media participatory practices. Taking into account the user-oriented nature of social media, the purpose of the article is to assess the effect of the concept of political correctness on participation culture.

Key Terms

political correctness, social media, ideology, culture, participation

Giriş

Askeri teknolojilerin neden olduğu savaşlar, otoriter yönetim biçimleri ve aklın araçsallaşması biçiminde somutlaşan modernliğin yıkıcı sonuçları, II. Dünya Savaşı'ndan sonra siyasal, ekonomik ve toplumsal alanlarda yeni bir paradigmaya ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymuştur. Ekonomik alanda artan sosyal refah uygulamaları ile kitlesel üretim ve bütüncül bir pazar yerine parçalı ve talebe göre şekillenen bir üretim modeli ortaya çıkarken; toplumsal alanda bütüncül formlar yerine kültürel çeşitlilik ekseninde farklılıkların ön plana çıktığı bir süreç yaşanmaya başlamıştır (Gökgöz, 2010, s. 543). Postmodernizm olarak anılan tarihsel süreçte modern döneme ait yapılanmalar eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutularak, modernliğin ürettiği kategoriler demokrasi, kimlik ve temsil ekseninde sorgulanmaya başlamıştır. Modern ideolojinin egemen siyasi örgütlenme biçimi ulus-devletlerin gelişme ve istikrar adına ihmal ettiği etnik, cinsel, dini her türlü farklılık ve çeşitlilik postmodern sürecin öne çıkardığı kavramlar arasında yer almıştır. Kültüre yönelik ilginin de canlanmaya başladığı süreç hızla ivme kaydetmiştir. 1960'lı yılların özgürleşme

hareketleriyle filizlenmeye başlayan kültür tartışmasını, 1970'lerde tüm dünyada kültür merkezli politikaların yükselişe geçmesi izlemiştir. 1980'lerde kültürel taleplerin postmodernizm tartışmalarına eklenmesinin ardından 1990'lar, kültürel kimlik talepleri ve çatışmaları ile farklılıkların yaşama geçirilmesi ve tanınmasının mücadelesine sahne olmuştur (Keyman, 2007).

Temsil kavramının da kültürel çeşitlilik ve demokrasi bağlamında yeniden sorgulanmasını gerektiren bu sürecin önemli aktörlerinden biri de "kamusal alan" olma özelliği ile medya olmuştur. Habermas'ın klasikleşmiş tanımına göre kamusal alan "her şeyden önce, toplumsal yaşamımız içinde, kamuoyuna benzer bir şeyin oluşturulabildiği bir alan"dır ve "bu alana tüm yurttaşların erişmesi garanti altına alınmıştır" (Habermas, 2004, s. 95). Kamusal alanın vatandaşların birbirleriyle bir kamu organı yarattıkları her türlü iletişim sayesinde yaratıldığını ifade eden Habermas, sanayileşmiş toplumlarda bu türden bir iletişimin medya tarafından sağlandığını belirtmektedir (Habermas, 1995). Geleneksel medyanın gerek ideolojik gerekse ekonomi-politik yapıları dolayısıyla ideal kamusal alan niteliklerini taşıyor oluşu, bu beklentinin *web 2.0* teknolojisinin sağladığı yeni medya pratiklerine aktarılmasına neden olmuştur.

Bireylerin geleneksel medyanın pasif izleyicisi konumundan, yeni medyanın teknik olanakları sayesinde aktif kullanıcılar haline gelmesi, yeni medya aracılığıyla eşit bir katılımcı kültürün oluşturulabileceği umudunu yaratmıştır. Ne var ki geleneksel ana akım medyada temsil hakkı bulamayanlar için söz söylemeyi ve sesini duyurmayı olanaklı kılarak, ideal demokratik ortama katkı sağlaması umulan yeni medya, çok geçmeden nefret söylemi, yalan haber, dezenformasyon, ayrımcılık ve dışlayıcılık odaklı tartışmaların kaynağı haline gelmiştir. Yeni medyanın bu boyutuyla gündeme gelmesinde çalışmanın da konusunu oluşturan "politik doğruculuk" kavramı önemli bir pay sahibidir.

Postmodern düşünceyle gelişen politik doğruculuk kavramı, 1990'lı yılların başında Amerikan üniversitelerinde "kültürel çeşitlilik" ve "eşit temsil edilme hakkı" gibi alanlarda hararetli tartışmalara konu olarak sosyal bilimler literatüründe yerini almıştır. Üniversitelerdeki klasik Batılı egemen eğitim sisteminin "kültürel çeşitlilik" ekseninde sorgulanması üzerinden gelişen tartışmalar, farklılıkların tanınması ve yaşama geçirilmesine ilişkin bir mücadele alanı yaratmıştır. Bu mücadeleyi gündeme taşıyan en önemli başlıklardan biri dildeki mevcut ayrımcı ifadeleri ve önyargıları dönüştürmek için önerilen "konuşma kuralları" (*speech codes*) olmuştur. Talepler,

üniversitelerin özerkliğine ve ifade özgürlüğüne aykırı olduğu gerekçesiyle ciddi bir muhalefetle karşılaşmıştır.

Üniversitelerde başlayan “politik doğruculuk” tartışması kamusal alanda da yankı bulmuş ve uzun yıllar sürecektir bir kutuplaşmanın fitilini ateşlemiştir. Bu tartışmanın temel metinleri sayılabilecek çalışmalar *Journal of Communication* (‘symposium’ 1992) ve *Partisan Review* (‘politics’ 1993) dergilerinin özel sayılarında yer almaktadır. Ancak dergilerdeki makaleler ağırlıklı olarak politik doğruculuk karşıtı tutumlarıyla öne çıkmaktadır. Örneğin *Partisan Review* dergisinin editörü William Phillips, kavramın bireysel uygulamalar bazında kabul edilebilir yanları olmakla beraber dogmatik ve toleranssız bir ortam yarattığını ifade ederek tartışmada tarafsız olmadıklarını ortaya koymuştur (*Partisan Review*, 1993). Benzer bakış açıları *Newsweek*, *Time*, *The New York Times*, *The Atlantic Monthly*, *Forbes* ve *New Republic* gibi dönemin ana akım dergi ve gazetelerinde de gözlemlenmektedir (Jones, 1994, s. 385). Ana akım medyanın yaklaşımı dönemin atmosferini ve kavramın karşı karşıya kaldığı güçlü refleksi ortaya koymasından anamlıdır.

Politik doğruculuk, her ne kadar ifade özgürlüğüne aykırı olduğu gerekçesiyle güçlü bir muhalefetle karşılaşmış olsa da, toplumların ayrımcılığı pekiştirici söylemlerinin revize edilmesinde hafife alınmayacak bir rolü olduğu aşikârdır. Özellikle ayrımcılığın en yaygın görünümünden olan ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve cinsiyetçilikle ilgili önyargıların yeniden üretilmesinde dil son derece önemlidir, çünkü söylem dilde kurulmaktadır. Toplumsal iktidarın uygulanması, korunması ve meşrulaştırılmasında söylem büyük rol oynamakta; “toplumsal iktidarın yeniden üretimi için gereken ideolojik çerçeve iletişim ve söylem yoluyla kazanılmakta, onaylanmakta ya da değiştirilmektedir” (Doğanay, 2018, s. 22). Dolayısıyla dilde gerçekleşecek bir dönüşüm -uzun vadede bile olsa- toplumsal pratiklerde de dönüşüm potansiyeli yaratmaktadır. Örneğin savaştan kaçarak Türkiye’ye sığınan Suriyeliler medya tarafından “sığınmacılar”, “misafirler”, “mülteciler”, “savaş kaçkınları” ya da “vatan hainleri” gibi çeşitli biçimlerde adlandırılmaktadır (Doğanay, 2018, s. 27). Medya tercih ettiği seslenme biçimiyle, izleyici/okuyucularının mültecilere karşı olan tutumunu da doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemekte, böylece ayrımcılığa taraf olabilmektedir. Dolayısıyla politik doğruculuğun dildeki ayrımcı ifadeleri ve önyargıları dönüştürme girişimi olarak ortaya koyduğu konuşma kuralları, ifade özgürlüğüyle ilişkili eleştirilerin hedefi olmasına rağmen, bu alandaki öncü girişimler arasında yer almış ve eşitsizlikler adına önemli bir mücadeleye hizmet etmiştir. Özellikle feminist hareketin ataerkil dili dönüştürme çabalarına kayda değer katkı

sağlamıştır. Örneğin Türkiye özelinde yakın tarihten bir örnek verilecek olursa “Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği” (TÜSİAD) 2018 yılında cinsiyet eşitliğini gerekçe göstererek ismini “Türk Sanayici ve İş İnsanları Derneği” olarak değiştirme kararı almıştır (CNNTurk, 2018).

Kültürel çeşitlilik ve temsil talepleri doğrultusunda şekillenen ve feminist hareket üzerinden örneklendirildiği gibi bu alanda bir mücadele zemini yaratan politik doğruculuk, zaman içerisinde bu hedeflerden uzaklaşarak, farklı amaçlar doğrultusunda kullanılır olmuştur. Günümüzde politik doğruculuk maskesiyle dayatmacı ve aşırılaştırmış söylemlerin dolaşıma girdiği gözlemlenmektedir. İki temel biçimde görünür olan bu söylemlerden ilki kendisi gibi olmayana ve farklı düşüncelere tahammül edemeyen bir anlayıştan ileri gelmektedir. Bu türden bir anlayış, politik doğruculuğu, duymaktan hoşlanılmayan bir fikir veya düşünceyi, birilerini incitebileceğini öne sürerek susturmanın aracı haline getirmiştir. Kavram bu yönüyle ideolojik bir mücadelenin aracı olurken, ikinci boyutuyla konuşma kuralları üzerinden değersizleştirilerek kültürel bir komedi malzemesi haline getirilmiştir (Goodheart, 1993, s. 551). Politik doğruculuk anlayışı çerçevesinde gösterilen hassasiyetlerin ve dil kullanımında gösterilen özenin abartılı bulunması, politik doğrucu dil üzerinden gelişen bir mizah anlayışını ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda çift taraflı işleyen bir mekanizma söz konusudur. Bir yandan insanları duyarlı olmamakla suçlayan, diğer yandan aşırı duyarlı oldukları için eleştiren ve küçümseyen bir yaklaşım söz konusudur. Bu anlamda çarpıtılmış/suiistimal edilmiş politik doğruculuğun görünürlük kazandığı en önemli alanlardan biri sosyal medyadır. Çeşitli sosyal medya uygulamalarında kullanıcılar, ya farklı ideolojik hassasiyetleri gözetmedikleri gerekçesiyle tenkit edilmekte ya da gösterdikleri hassasiyetleri “aşırı” bulunarak mizah malzemesi haline getirilmektedir. Her iki durum da kullanıcıları sessizleşmeye yöneltmekte ve demokratik bir toplum idealine katkı sağlayacağı umulan sosyal medyanın katılımcı pratiklerine ciddi bir engel teşkil etmektedir. Bu çalışma sosyal medyadaki politik doğruculuk anlayışının katılımcı pratikler üzerindeki etkisini Kültürel Çalışmaların kültür, ideoloji ve söylem çözümlemesinden hareketle tartışmaya açmaktadır. Kavramın kültürel alanda süregiden mücadelenin bir görünümü olduğunu öne süren çalışmanın devamında, politik doğruculuğun kavramsal temellerine yer verilmektedir. Son bölümde ise sosyal medyanın kullanıcı odaklı yapısı göz önünde bulundurularak, kavramın katılım kültürüne olan etkisi değerlendirilmektedir.

Kültür, İdeoloji ve Söylem

Kültür gerek sosyal ve toplumsal bir çözümleme kategorisi olarak, gerekse de bir yaşam biçimi olarak II. Dünya Savaşı sonrasına kadar ihmal edilmiştir. Modernlik ise farklılıkların, çeşitliliklerin, yerelliklerin göz ardı edildiği bir süreç olarak yaşanmıştır. Savaş sonrası modernliğin sorgulanmaya başlanmasıyla birlikte kültürü merkeze alan çalışmalar hız kazanmıştır. Ekonomik belirlenimciliğin etkisinin azaldığı, kültürel pratiklerin önem kazandığı bu süreç postmodernist çağa geçişin de göstergelerini barındırır (Curran, 1999, s. 404). Bu doğrultuda Kültürel Çalışmalar yaklaşımı alt yapı-üst yapı ikiliğini aşarak, toplumsal pratikleri daha geniş bir kültürel bağlama yerleştirmiş, böylece kültür ve ideoloji çözümlemelerine önemli katkı sağlamıştır (Shoemaker ve Reese, 2002, s. 150).

Gramsci ve Althusser gibi düşünürlerin teorik mirasından faydalanan Kültürel Çalışmalar, ideoloji alanını kendi mekanizmaları olan, görece özerk bir kurulma/inşa ve mücadele alanı olarak tanımlamıştır (Dursun, 2001, s. 35). Anlam ve ideolojinin sabit olmadığını, anlamın sürekli kazanılması gereken kültürel bir mücadele sonunda belirlendiğini savunan Kültürel Çalışmalar bu noktada Gramsci'nin "hegemonya" kavramından faydalanmaktadır. Gramsci'nin hegemonya ile kastettiği "toplumsal yaşamda birisinin kendi 'dünya görüşünü' bir bütün olarak toplum bünyesine baştan sona yayarak ve böylece kendi çıkarları ile toplum çıkarlarını büyük ölçüde eşitleyerek, ahlaki, siyasi ve entelektüel liderlik kurmasıdır" (Eagleton, 1996, s. 167). Gramsci'nin hegemonya aracılığıyla tahakküm kavramını genişlettiğini belirten Hall (1999, s. 223-224), hegemonyanın sadece üretim ve ekonomi alanında kazanılamayacağını altını çizerek aile, eğitim sistemi, medya ve kültürel kurumlar gibi üst yapıya ait alanların önemine değinmektedir. Hegemonyanın en önemli araçlarından biri "ortak duyu"dur. Toplumsal yaşamda sorgulanmaksızın, verili olarak ortak duyu kabul edilen şeyler Gramsci'nin ideoloji çözümlemesinde önemli bir yer tutmaktadır. Eğer yönetici sınıfın fikirleri sınıf temelli değil de ortak duyu olarak kabul edilirse, bu sınıfın ideolojik hedefleri gerçekleşirken ideolojik işleyiş de gizlenmiş olacaktır (Fiske, 2003, s. 225). Örneğin Fiske, suçluların toplumda cezalandırılması gereken zayıf ve günahkâr bireyler olduğu düşüncesinin bir ortak duyu olduğunu savunmaktadır. Fiske (2003, s. 225) böylesi bir ortak duyunun yasaları ihlal edenlerin dezavantajlı ya da güçsüz toplumsal gruplar içindeki erkekler olduğu gerçeğini gizlediğini ve suçluluğun toplumsal nedenlerinden çok bireysel nedenlerinin sorgulanmasını ön plana çıkarttığını ifade etmektedir.

Medya, hegemonyanın ortak duyu aracılığıyla işlerlik kazandığı başlıca alanlardan biridir: Tabii sınıfların kendi rızalarıyla tahakküm altına alınmaları için ortak duygusal değerler üreterek hegemonyacı bir işlev görür (Shoemaker ve Reese, 2002, s. 151). Hall'e göre (2002, s. 124), farklı ideolojik konular arasında süregiden hegemonya mücadelesinde esas önemli olan, bir konular dizgesinin diğerini ne zaman yok edeceği değil, herhangi bir anda mücadelenin durumunun, güç ilişkilerinin ve güç dengesinin ne olduğudur. "Herhangi bir anda" mücadelenin durumu vurgusu, bu çalışmanın konusu olan politik doğruculuk bağlamında önem kazanmaktadır. Zira, politik doğruculuk kavramının toplumsal pratiklerdeki kullanımı tarihin belirli anı ile yakın ilişki içerisindedir. Bir söylemin, davranış ya da eylemin politik olarak doğruluğu belirli bir andaki güç ve iktidar ilişkilerinden bağımsız değildir. Buna ek olarak toplumsal hassasiyetler, inançlar, etik ve ahlaki değerler gibi toplumsal yaşamda karşılığı olan "ortak-duygusal" unsurlar temelinde inşa edilen söylemsel bir mücadele çok daha baskıcı bir nitelik kazanmaktadır. Öte yandan söylemin kendisi başlı başına ideolojik bir çözümleme kategorisi olarak önem arz etmektedir. Anlam üretiminin toplumsal bir pratik olduğunu ve dilin özgül anlamların üretildikleri kanal olarak görülmesi gerektiğini belirten Hall (1999a, s. 93), anlam üretiminin ve anlamın dönüştürülmesinin ortak duyunun ve toplumsal dünyaya ilişkin gündelik bilginin nasıl yapılanacağını düzenleyicisi olduğunu ifade etmektedir (2002,120). Diğer bir deyişle "hangi türden toplumsal vurgunun üstün geleceği ve güvenilirlik kazanacağı konusunda girilen bir toplumsal mücadele, söylem içinde egemen olma mücadelesidir, ki anlamı oluşturan da bu mücadeleyi süreçtir" (Dursun, 2001, s. 48).

Söylem, toplumsal pratiklerin anlamlandırma süreçlerinde ve dolayısıyla ideolojilerin yeniden üretiminde önemli bir role sahiptir. Foucault'ya göre söylem, "belirli bir tarihsel anda belirli bir konu hakkında -ilgili bilgiyi temsil etmenin bir şekli-konuşmak için bir dil sunan bir ifade grubudur (aktaran Hall, 2017, s. 59). Burada söylem sadece dilbilimsel bir kavram olarak değil, aynı zamanda düzenlenmiş bir toplumsal pratik olarak bilgi-iktidar ilişkisi etrafında ele alınmaktadır (Urhan, 2010, s. 15). Söylem ve iktidar arasında yakın bir ilişki olduğunu belirten Van Dijk (1999), bu ilişkinin farklı görünüşleri üzerinde durmaktadır. Van Dijk, ideolojilerin açık ve dolaysız bir şekilde ifade edildiği durumlarda kolayca fark edilirken; dolaylı, sezdirmeli ve üstü kapalı bir biçimde söylemin daha az belirgin yapılarında örtük bir şekilde yer aldığını belirtmektedir (2003, s. 55). Irkçılığın söylem pratiklerindeki görünüşleri üzerine yaptığı incelemede siyahlara "bay", "bayan", "beyefendi", "hanımefendi" gibi sıfatlarla hitap edilmezken, beyazlara mutlaka nazik bir biçimde hitap edildiğini

belirten Van Dijk (1999, s. 355), burada söylem ve ideoloji arasındaki ilişkinin basit bir görünümüne dikkat çekmektedir. Her ne kadar çeşitli yasalar ve normlar dolayısıyla ırkçılığa ilişkin bu türden açık ve kolay fark edilebilen sözel ifadeler görece azalsa da ırkçı ideolojilerin gündelik pratiklerdeki varlığı halen sürmektedir (Van Dijk, 1999, s. 355). İdeolojik konumların ve tutumların örtük biçimlerde de olsa varlık göstermeye devam etmesinin en önemli nedenlerinden biri, buna aracılık eden söylem stratejileridir. Örneğin ırkçılığa ilişkin bir “olumsuz öteki sunumu” kişinin kendi kendini hoşgörülü ve anlayışlı olarak sunduğu bir özsunumla dengelenmektedir; “Onlara karşı değilim ama...”, “Benim için önemli değil ama ülkedeki insanlar önemsiyor...”, “Onların arasında da iyi insanlar var ama...” (Van Dijk, 1999, s. 355). Dolayısıyla aslında ne ifade edildiğinden çok, nasıl ifade edildiği önem kazanmakta, “bu şekilde bir olayın anlamı, söylem hâkimiyeti için gerçekleşen semiyotik bir mücadele haline gelmektedir” (Stevenson, 2008, s. 72). Bu bağlam içerisinde ele alınan politik doğruculuk kavramı, anlamın inşasında ve kültürel mücadelede önemli söylem stratejilerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

Kültürel Çatışmalar Kısacasında Politik Doğruculuk

“Asıl korkak ‘biziz’ (Amerikan askerlerini kastederek), 2000 mil öteden füze atmak korkakçadır. Binaya çarpacak bir uçağın içinde kalmaksa, siz ne dersiniz deyin korkakça değildir” (Oneyedman21, 2011).

Amerikalı ünlü televizyon sunucusu Bill Maher’in, ABD Başkanı George W. Bush’un 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren teröristleri “korkak” olarak nitelemesinin ardından, saldırılardan bir hafta sonra sarf ettiği bu cümleler Amerikan kamuoyunda büyük tepki çekmiştir. Maher gelen tepkiler üzerine bir sonraki programda konuyla ilgili bir açıklama yapmak zorunda kalmıştır. Hassas zamanlarda düşüncesizce konuşmuş olabileceğini ifade eden Maher, askerlere hakaret etmek istemediğini, yanlış anlaşıldığı için üzgün olduğunu belirtmiştir. Kurduğu bu özür cümlelerinin ardından Maher, sadece popüler olmayan bir görüşü ifade ettiği için 11 Eylül sonrası atmosferin kendisini “Anti-Amerikan” olarak etiketlemesinden üzüntü duyduğunu dile getirmiştir (Kirell, 2012). Olayın ardından Maher’in, sekiz sezondur aralıksız yayınlanmakta olan “Politik Doğrucu Olmayan”¹ isimli *talk-show* programı sponsor desteğini yitirmiştir

¹ Programın orijinal ismi, *Politically Incorrect*.

(Brownfield, 2002). Her ne kadar yayıncı kuruluş ABC izlenme oranlarındaki düşüşü gerekçe gösterse de program gerçekte Maher'in "politik olarak doğru olmayan" ifadeleri nedeniyle yayından kaldırılmıştır (Kirell, 2012).

Yukarıda bahsedilen örnek, politik doğruculuk tartışmasının ana hattını ortaya koyar niteliktedir. Maher'in çok sayıda insanın hayatını kaybettiği, ABD tarihinin en büyük ve sarsıcı terör saldırısının faillerinin korkak olmadıklarını ifade etmesi düşünce özgürlüğü kapsamında mı değerlendirilmelidir? Yoksa Maher ifadeleri ile aşırıya mı kaçmaktadır? Politik doğruculuk tartışması bu soruya verilen farklı yanıtlar üzerinden şekillenmektedir.

Politik doğruculuğu bir *talk-show* programının ismi olacak kadar popüler hale getiren ise 1990'lı yılların başlarından itibaren ABD üniversitelerinde görülen "kültürel çeşitlilik" talepleridir. Fakültelerde işe alma standartlarının ve öğrenci kabul kriterlerinin güncellenmesi, mevcut müfredatın içeriğinin gözden geçirilmesi ve kadınlarla azınlıklara yönelik kullanılan dil ve "nefret söylemi" ile ilgili yasal sınırlamaların düzenlenmesi şeklinde özetlenebilecek olan bu talepler hem öğrenciler hem de akademik kadrolar arasında ateşli tartışmaların yaşanmasına sebep olmuştur (Gross, 1992, s. 105). Bunlar arasında en çok tartışılan başlıklar müfredatın güncellenmesi ve "konuşma kuralları" belirlenmesine yönelik taleplerdir.

Müfredatın güncellenmesi talebi Amerikan eğitim sisteminde özellikle de sosyal bilimler eğitimindeki klasik geleneğin eleştirisi etrafında şekillenmiştir. Eleştirilerin hedefinde ise felsefe, tarih, edebiyat ve sanat alanlarında hâkim olan Batılı entelektüel anlayış bulunmaktadır. Bu anlayışa göre üniversite eğitimi Platon'dan Shakespeare'e Batı entelektüel geleneğine ait temel düşünürlerin eserlerini kapsamalıdır çünkü Amerikan toplumu ve siyaseti evrensel insanlık için esas olan bu geleneğinin bir ürünüdür (Searle, 1993, s. 695). Bu kabule karşı çıkan politik doğruculuk taraftarları, Batı geleneğine ait metinlerin büyük çoğunluğunun Avrupalı ve Kuzey Amerikalı beyaz erkeklere ait olduğunu, dünyanın farklı bölgelerinde hüküm sürmüş büyük medeniyetlere ait düşünürlerce ortaya koyulmuş eserlerin mevcut eğitim sisteminin dışında bırakıldığını iddia etmektedir (Searle, 1993, s. 695). Ayrıca mevcut geleneğe ait temel metinlerin dikkatle incelenmesi halinde örneğin Rabelais'de cinsiyetçiliğin, Shakespeare'de kolonyalizmin ve Jane Austin'de kadınların ataerkil toplumdaki konumlarını pekiştirmeye yönelik ifadelerin görüleceğini de ileri sürmüşlerdir (Goodheart, 1993, s. 553). Mevcut müfredatın belirli kültür, coğrafya, halklar ve toplumsal kesimlerin deneyimlerini yansıttığını, böylece diğerlerini marjinalleştirdiğini öne süren politik doğruculuk taraftarları, müfredatın Amerika'nın kültürel çeşitliliğini

yansıtabak tarzda daha adil biçimde yapılandırılmasını; yoksulluk, toplumsal cinsiyet, ırk, etniklik, kültür ve özürllük temelinde deneyimlere daha fazla yer verilmesini talep etmişlerdir (Özkazanç, 2000, s. 126). Geleneksel eğitim sistemini savunan politik doğruculuk karşıtları ise çağın ahlak anlayışı üzerinden metinleri yargılamak yerine, metinlerin daha bütüncül ve edebi bir bakış açısıyla değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmişlerdir. Ayrıca eserlerin cinsiyetçilik, kolonyalizm ve ataerkiye indirgenemeyeceğini; bu tarz bir bakışın çağın ahlak standartlarına uymayan bir tutum ya da fikirdeki gerçekliğe karşı kör ve sağır olunması anlamına geleceğini belirtmişlerdir (Goodheart, 1993, s. 553).

Politik doğruculuk tartışmasının önemli isimlerinden John Searle, geleneksel eğitim sistemini savunanların sisteme yönelik eleştirileri dikkate alarak, gerekli düzenlemelerle mevcut geleneği genişletmesinin politik doğruculuk taraftarları için yeterli olmayacağı varsayımında bulunmuştur. Searle'a göre (1993, s. 698), bunun en önemli nedeni geleneksel sisteme dahil edilme kriterlerine nasıl karar verileceği konusundaki belirsizliktir. Örneğin, "Platon ve Aristo erkek ve Yunan olmasaydı, eserleri de 15.yy da Attica'da karaya oturan bir Çin gemisindeki Çinli kadınlara ait olsaydı, bu durum o eserlere yönelik değerlendirmemizi nasıl etkilerdi?" sorusuna geleneksel eğitim sisteminin savunucuları "metinler niteliğe göre seçildiği için hiç etkilemez, sadece tarihsel bir gerçeklik olurdu" şeklinde yanıt verse de politik doğruculuk taraftarları bunun mevcut Batılı eğitim sisteminin şekillenmesinde muazzam bir fark yaratacağını öne sürmüştür (Searle, 1993, s. 699). Rasyonelliğin, gerçekliğin ve geçerliğin özneler arası standartları olduğunun altını çizen Searle (1993, s. 697), bu açıdan müfredata dâhil olacak eserlerin hangi standartlara göre belirleneceği konusunda ciddi bir görüş ayrılığı yaşanacağını varsaymaktadır.

Politik doğruculuk kapsamındaki tartışmaların bir diğer odak noktası ise kampüslerdeki "konuşma kuralları"dır. "Üniversitede ırkçı ve cinsiyetçi ifadeleri ayrımcılık olarak görerek yasaklamaya dayanan konuşma kuralları uygulaması, bireylere ya da topluluklara yönelik olarak ırkçı ve cinsiyetçi yorumları, hakaret içerikli sıfat veya lakaplar kullanmayı yasaklayarak, soruşturma ve disiplin cezası konusu haline getirmektedir" (Özkazanç, 2000, s. 124). Bu talepler, üniversiteleri her türlü fikir ve düşüncenin dolaşıma girebildiği, özerk bir tartışma platformu olmaktan çıkaracağı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Üniversitelerdeki mutlak konuşma özgürlüğüne istisnalar getirilemeyeceğini belirtenler, böyle bir uygulamanın ABD Anayasasının "ifade özgürlüğünü garanti altına alan" birinci değişiklik maddesine (First Amendment) aykırı olduğunu savunmuştur. Politik doğruculuk taraftarları ise objektif ve

değerlerden bağımsız bir gerçeklik olmadığını, bilakis gerçeğin dil yoluyla toplumsal olarak inşa edildiğini ve egemen kültürün ideolojisinin bu gerçekte gömülü olduğunu öne sürmektedir (Burgoon ve Bailey, 1992, s. 100). Toplumsal gerçeğin dilde ve dil aracılığıyla kurulduğunu savunan politik doğruculuk yaklaşımı bu anlamda önemli ölçüde dilin kontrollü bir şekilde kullanılmasına ilişkindir. Bu kontrol, dilin ideolojik önyargı ve baskılardan arındırılması için gerekli olan yapı söküm ve baskı altında kalanların özgürleştirilmesi için inşa edilmesi gereken dil olmak üzere iki biçimde var olmaktadır (Burgoon ve Bailey, 1992, s. 100). Bu anlayış doğrultusunda politik doğruculuk taraftarları, politik doğruculuğun ifade özgürlüğüne bir engel olarak değil, toplumun tüm kesimlerinin ayrımcılığa maruz kalmadan, eşit biçimde temsil edilmesine olanak sağlayacak bir girişim olarak görülmesini talep etmiştir.

Yukarıda ana hatlarıyla özetlenen politik doğruculuk tartışmaları sağ ve sol kanat düşünürler arasında ideolojik bir kamplaşmaya dönüşmüştür. Taraflar için stereotipik imajlar çizilmeye başlanmış, politik doğruculuk, sol tandanslı kimseler için bir şemsiye kavram olarak kullanılmıştır. Örneğin Amerika'nın önde gelen muhafazakâr entelektüellerinden Roger Kimball politik doğruculuğu savunanları “kendini beğenmiş, sigara içmeyen, ekolojik hassasiyetleri olan, vejetaryen, feminist, ırkçı olmayan, çok kültürlü ve *Birkenstock* giyen kişiler” olarak tanımlamıştır (2003). Bu şemsiye daha sonra “Marksizm, yapı söküm, postmodernizm, gay ve lezbiyen çalışmaları, emek tarihi, kültürel çalışmalar ve eleştirel teori” gibi alanlarda da fikirlerini ifade eden bireyleri kapsayacak şekilde genişlemiş ve bu ideolojik konumda yer alan kişiler “aşırı uç” olarak tasvir edilmiştir (Lalonde vd., 2000, s. 319). Politik doğruculuk karşıtları ise daha önce “olumlu eylem” de (*affirmative action*)² karşı çıkmış olan muhafazakâr sağ ideolojinin temsilcileri olarak betimlenmiştir.

Tartışmaların çok geçmeden medyaya yansısıyla politik doğruculuk aleyhine güçlü bir kamuoyu oluşmaya başlamıştır. Gazete ve dergiler, ayrımcılığın çeşitli biçimlerine karşı üniversite kampüslerinde verilen mücadeleyi, kavramı aşırılaştıran örnekler üzerinden alaycı bir üslupla sayfalarına taşımıştır (Whitney ve Wartella, 1992, s. 85). Gazeteci Richard Bernstein 1990'da *The New York Times*'de yayınlanan “Politik Doğruculuğun Yükselen Hegemonyası” başlıklı yazısında politik doğruculuğun “liberal faşizmin bir manifestosu” olduğu yönündeki iddialara yer vererek, kavramın

² 1970'li yıllarda ırk, etniklik, cinsiyet gibi belirli nedenlerle ayrımcılığa uğradığı ve toplumsal yaşama eşit katılmak konusunda dezavantajlı olduğu düşünülen grupların bu dezavantajlarını gidermek, katılımlarını kolaylaştırmak veya toplumsal kaynaklardan daha adil faydalanmalarını sağlamak amacıyla kamu tarafından alınan önlemler “olumlu eylem” olarak tanımlanmıştır (Özkazanç, 1994, s. 112).

saygı ve kabulden çok ironi ve itirazla karşılaştığını belirtmiştir (Bernstein, 1990). ABD'nin ünlü haber dergisi *Newsweek* ise 1990 yılının Aralık sayısında Orwell'in 1984 romanına göndermede bulunarak, "Düşünce polisi: Irk, cinsiyet ve fikirlerle ilgili konuşabilmenin politik olarak doğru bir yolu var. Bu yeni bir Aydınlanma mı yoksa yeni bir McCarthycilik mi?" başlığı ile okuyucularının karşısına çıkmıştır. Kavrama oldukça eleştirel bir yaklaşımın sergilendiği sayıda, derginin editörü Jerry Adler'in "Barbarlar Swahili³ dilinde yazmadığı için Shakespeare'i yasaklayacaklar" şeklindeki ifadelerine de yer verilmiştir (aktaran Gross, 1992, s.107). Politik doğruculuğun aşırılaştırıldığı ve çarpıtıldığı örneklere yer veren gazete ve dergiler konuyu sık sık ironi ve mizah çerçevesinde öne çıkarmışlardır.

Tüm bu tartışmaları kültürel çalışmalar perspektifinden değerlendiren Lawrence Grossberg (1992, s. 148), kamuoyunda meydana gelen kutuplaşmayı bir "kültür savaşı" olarak nitelendirmektedir. Bir toplumun iletişim biçiminin, kültürel ilişkilerinin ve uygulamalarının o toplumun sosyal ve tarihsel yaşamının ayrılmaz ve kurucu bir unsuru olduğu gerçeğinin iletişim alanında zaten uzun süredir savunulduğunu ifade eden Grossberg, iletişim, kültür ve dilin kritik bir role sahip olduğunun altını çizmiştir. Bu anlamda Grossberg'e göre (1992, s. 148) politik doğruculuk, hem ülkedeki ve dünyadaki ekonomik ve politik güç dengesini yeniden kurma girişiminin ihtiyaç duyulan bir parçası, hem de kültürel stratejilerle ilgili bir savaştır. Benzer şekilde, eleştirel söylem analizinin temsilcilerinden Norman Fairclough da politik doğruculuğun temsile, değerlere ve kimliklere odaklanmış bir kültürel politika tartışması olduğuna dikkat çekmektedir (2003, s. 17). Fairclough her iki tarafın da daha büyük bir sosyal dönüşüme zemin hazırlayacak olan kültürel değişimi amaçladığını, bu nedenle de tartışmanın bir boyutunun dil üzerinden yürütüldüğünü savunur. Bu noktada Raymond Williams'ı takip ederek, kültürü bir yaşam biçimi ve anlamlandırma pratiği olarak ele alan Fairclough, kültür ve dil arasındaki ilişkinin önemini ortaya koyar. Fairclough, dilde ve söylemde varolan kültürün aynı zamanda bir bilinç biçimi ve ideoloji olduğunun altını çizer (2003, s. 21). Kişileri politik doğrucu, olayları ise politik olarak doğru şekilde tanımlamak, toplumsal değişime ulaşmanın bir yolu olarak temsilleri, değerleri ve kimlikleri değiştirmeyi amaçlayan bir kültürel politika biçimidir (Fairclough, 2003, s. 21). Bu bağlamda Fairclough "partner" yerine "birlikte yaşadığım kişi" ya da "sevgilim" denilmesinin evlilik dışı ilişkilerin algılanma biçimleri üzerinde; işlerinden "kovulan" insanlar yerine "küçülmekte olan kuruluşlar"

³ Tanzanya'da yaşayan etnik bir grubun konuştuğu dil.

denilmesinin de ekonomik yapılanmaların algılanma biçimleri üzerinde sonuçları olacağını ileri sürer. Zira bu söylem değişikliği ile aslında farklı değer alanlarına geçiş sağlanmaktadır (Fairclough, 2003, s. 22). Bu noktada politik doğruculuk, hangi değer yargılarının geçerli olacağına yönelik bir mücadele olarak önem kazanırken, mücadele sadece dil ve söylemi değil davranış ve eylemleri de kapsar. Davranış ve eylemlerin politik ve ahlaki normlara uygunluğunun sağlanması önemlidir. Kültür eleştirini Morris Dickstein'e (1993, s. 544) göre bu, sol için ırk ve toplumsal cinsiyet üzerinde temellendirilmiş bir ahlak anlayışı iken; sağ için yaşamın kutsallığı, aile ve geleneksel cinsiyet rolleridir.

Sözü edilen ideolojik kutuplaşma ile politik doğruculuğun -en azından 1990'lı yıllardaki tartışmalarda- çelişkisi olarak tanımlanabilecek bir durum ortaya çıkmaktadır. Dickstein'a göre (1993, s. 544) konuşma kuralları koyarak insanların ifade biçimlerine sınırlandırmalar getirmek her ne kadar liberalliğin herhangi bir formuyla uyumlu olmasa da eşit bir temsil adına savunulan bu girişim, muhafazakarları serbest konuşma özgürlüğünün en güçlü savunucusu haline getirmiştir. Bu çarpıcı tespit kavramın manipüle edilmeye ne kadar müsait olduğunun erken bir göstergesidir.

Günümüzde politik doğrucu dil, 1990'lı yıllarda olduğu gibi keskin bir biçimde sadece belirli bir kesime ait değildir. Sol ve liberal ideolojinin politik doğruculuk üzerindeki ağırlığı ortadan kalkmış ve kavram her türlü ideolojinin söylemine adapte edilmiştir. Geline nokta tüm taraflar kavramı kendi ideolojilerini meşrulaştırmak için bir dayanak haline getirmiştir. Dolayısıyla kendi politik doğruculuk standartları doğrultusunda muhafazakâr bir kişinin de bu dili kullanması artık son derece olağandır (Goodheart, 1993, s. 551). Kavram etrafında meydana gelen ideolojik kutuplaşma, kavramın özünüle arasında bir mesafenin açılmasına neden olmuştur. Kadınları, azınlıkları ve dezavantajlı grupları rencide edici ifade ve davranışlardan uzak durma girişiminin bugün taraftarı olan herhangi bir düşünce, inanç, kurum, kişi ve canlıyı incitmeme biçiminde genişletildiği görülür. Ancak bu genişleme, politik doğruculuğun temel hak talepleri kapsamında değil, araçsallaştırılması biçiminde meydana gelmiştir. Bu yönüyle politik doğruculuğun 1990'lı yıllardaki ifade özgürlüğü eleştirilerini haklı çıkaracak bir boyuta ulaştığı söylenebilir.

Ahlaken ya da ideolojik olarak "doğru bulunmayan" bir fikir ya da davranış biçimini, belirli bir kesimi rahatsız edeceği ya da inciteceğini öne sürerek değiştirmeye/susturmaya çalışmak, ya da kişileri hassasiyetleri dolayısıyla alay konusu haline getirmek, bu girişimin ortaya çıkış gerekçelerinin göz ardı edilmesi anlamına

gelir. Sosyal medya günümüzde böyle bir mücadeleye sahne olmakta ve kavramın ideolojik bir mücadelenin aracı haline geldiğini gözler önüne sermektedir.

Sosyal Medya, Kullanıcı Kültürü ve Politik Doğruculuk

Yeni medya ile artan katılımcı kültür pratikleri, ideal demokrasi anlayışı için bir olanak olarak belirmiş olsa da çok geçmeden dijital demokrasi vaatleri yerini sosyal medya linçlerine, ırkçı, cinsiyetçi ve ayrımcı sosyal medya içeriklerine, sahte haberlere ve yeni medyanın kamusal müzakere süreçlerine geleneksel medyadan çok da farklı bir katkı yapmadığına yönelik tartışmalara bırakmıştır (Başaran, 2018). Bu tartışmalar yeni medyanın geleneksel medyadan farklılaştığı, kendine özgü nitelikleriyle de yakından ilişkilidir.

Yeni medya yapısal özellikleri nedeniyle kullanıcıların içerik üretmesine ve bu içeriklerin hızla yayılmasına olanak sağlar. Bu nedenle Henry Jenkins (2016, s. 20) yeni medyayı “katılımcı kültür” kavramı çerçevesinde değerlendirmeyi önerir. Katılımcı kültür kendini ifade etme hakkını, bu teknolojiye sahip sınırlı bir kesime ait bir ayrıcalık olmaktan çıkartarak sıradan bireylere de sunmuştur (Dijck, 2016, s. 162). Kullanıcıların böylesi bir konuma sahip olması katılımcı kültür pratiklerinin genişlemesine yönelik bir beklenti yaratmış olsa da ilerleyen yıllarda yeni medyanın bu beklentileri karşılayamadığına ilişkin görüşler ağırlık kazanmaya başlamıştır. Dijital teknolojilerin siyasi katılıma ayrılan zamanın yerine geçtiği ve “sayısal uçurum” olarak nitelendirilen erişim ve kullanımdaki eşitsizlik nedeniyle yeni medyanın her türlü eşitsizliği derinleştirdiği bu görüşün temel argümanları arasındadır (Şener vd., 2015, s. 76). Diğer bir nedense kullanıcı pratiklerinin dijital bir kamusal alan oluşumuna engel teşkil etmesidir. Yeni medya aracılığıyla aktif bir konuma yükselen kullanıcılar, dijital alanların hangi amaçlarla ve nasıl kullanılacağı konusunda etkin bir role sahiptir.

Kullanıcı davranışlarını katılımın farklı düzeylerini birbirinden ayırarak incelemek gerektiğine dikkat çeken Van Dijk, *Amerikan Forrester* firması tarafından yürütülen bir araştırmaya dayanarak, katılımın altı düzeyi bulunduğunu ifade etmektedir. Bu düzeyler en düşükten en yoğununa doğru; sosyal medyada “aktif olmayanlar”, sadece içerikleri takip eden “pasif izleyiciler”, sosyal medyayı kısmen tanıyan, kullanan ve çeşitli aralıklarla ziyaret eden “katılımcılar”, başkalarıyla da

paylaşılabilen linkleri ve içerikleri kaydeden “toplayıcılar”, sosyal medyayı yakından takip eden ve görüşlerini paylaşan “eleştirmenler” ve *blog*, video veya fotoğraf gibi içerik üreten “aktif yaratıcılar” olarak sıralanmaktadır (Dijk, 2016, s. 165). Araştırmaya göre eleştirmenler, sosyal medyayı içerik üreticilerinden sonra en yoğun kullanan kategoriye oluşturmaktadır. Bu çalışmanın odağında da “eleştirmenler” olarak adlandırılan kullanıcı kategorisi yer almaktadır.

Etkin bir toplumsallaşma aracı olan sosyal medya giderek artan bir hoşgörüsüzlüğün hem yansıtıcısı hem de yeniden üreticisi olarak dikkat çekmektedir. Sosyal medya bu yönüyle gerçek yaşamdaki ilişkilerin aktarıldığı ve yeniden kurulduğu bir mecradır (Toprak vd., 2009, s. 115). Ancak sosyal medya günlük hayatlarında hiç karşılaşmamış ya da ortak bir platformda iletişime geçmemiş, farklı ideolojik eğilimlere sahip bireyleri herhangi bir olay, konu, haber, fotoğraf ya da bunlara ilişkin yorumlar etrafında kolaylıkla ve sıklıkla karşı karşıya getirir (Torun, 2015). Bu karşılaşmalar hoşgörüsüz, saldırgan ve alaycı bir kullanıcı kültürünü açığa çıkartırken, sosyal medyayı kültürel bir mücadele alanına dönüştürmektedir. Bu mücadelenin bir boyutu da çarpıtılmış bir politik doğruculuktan beslenmektedir.

Sosyal medyada bireyler ya duyarsız davrandıkları gerekçesiyle suçlanmakta ya da aşırı duyarlı oldukları gerekçesiyle “duyar kasmakla” suçlanarak, mizah malzemesi haline getirilmektedir. Sosyal medya dilinde sıklıkla kullanılan “duyar” kelimesi politik doğruculuk kavramının işaret ettiği dezavantajlı gruplara yönelik hassasiyete karşılık gelmektedir. Ancak “duyarlı olma halinin, sosyal medyadaki hâkim orta sınıf kültürünün tasvip ettiği dozun ötesinde icra edildiğine kanaat getirenler, duyar kelimesiyle duyarlı olmanın belirli biçimlerini ahlaki içeriğinden yoksun bırakarak marjinalleştirmektedir” (Çınar, 2017). “Kasmak” fiili ile beraber kullanılan kelime, zorlama ve abartılı bir şekilde duyarlı olma haline işaret etmektedir. Sözü edilen duyarlılığın aşırı olduğuna ise kullanıcı kendisi karar verirken, kendi bakış açısını ve değer yargılarını esas alır. Oysa herkesin farklı konularda ve farklı dozlarda hassasiyetleri ve duyarlılıkları bulunmaktadır. Bunların belirli kimselere komik, saçma ya da aşırı gelmesi bu hassasiyetleri ortadan kaldırmadığı gibi, geçersiz de kılmaz. Ne var ki sosyal medyada aşırı bulunan duyarlılıkları değersizleştirmek üzerine bir dil gelişmiştir. Sosyal medya kullanıcıları tarafından mizah amaçlı, gerçek olmayan duyarlılıklar üretilmeye başlanmış ve bunlar içerik üreticisi siteler tarafından derlenerek okuyuculara sunulmuştur. Örneğin popüler içerik üreticisi sitelerden *Onedio*, “*Twitter*’da Politik Doğruculuğu Abartmış 23 Fantastik Tanım” başlıklı derlemesinde politik doğruculuğun söylem pratikleri üzerinden değersizleştirilerek,

Goodheart'ın (1993) deyimiyle "kültürel bir komedi" ürettiğini göstermektedir. "Kel değil kısa saç yönelimli erkek kökenli birey diyeceksiniz", "Baba değil, eril ebeveyn birey diyeceksin", "Kardan adam değil kardan birey", "Sokak köpeği değil, kimseye eyvallahı olmayan anarşist köpek birey diyeceksin!", "Bu adam kim diye soran olursa adam değil, erkek kökenli birey diyeceksin" (Onedio, 2015) gibi hayal ürünü tanımlamalara yer verilerek, politik doğrucu dilin "aşırı" bulunan duyarlılıklarına gönderme yapılmıştır. Bu hayali "duyar"ların üretilmesi ve eğlence amaçlı derlenmesi, yani duyarlı olma halinin bir tür parodiye indirgenmesi gerçek ve incitici duyarlılıkların önemsizleşmesi ihtimalini barındırır. Diğer bir deyişle bu tarz içeriklerin popüler hale gelmesi,⁴ müzakere zeminini ortadan kaldırmakla ve "diyaloga kapalı olmakla eleştirilen bir girişimin, politik olmayan bir içerik üzerinden hedef haline getirilerek toplumsal alandaki mevcut 'marjinal' konumların yeniden üretilmesine hizmet etmektedir" (Çınar, 2017). Böylece bu girişimin olası kazanımları için verilen mücadelenin gerilemesi ve itibar kaybetmesi söz konusu olur. Dahası "aşırı" duyarlılıkları nedeniyle espri konusu haline getirilen kişilerin paylaşımlarının -çoğunlukla kimlikleri de gizlenmeden- eğlence sayfalarında içerik olarak sunulması ve bunun üzerinden kolektif bir dalga geçme pratiği oluşturulması bu kişilerin katılımcılığına sekte vurarak, onları sessizleştirme ihtimalini de beraberinde getirebilir.

"Aşırı" duyarlı olmak gibi, "duyarsız" olmak da sosyal medyada tenkit edilme nedenleri arasında yer alır. Ancak "duyarsızlığın" ölçütü de yine kullanıcılar ve toplumsal normlar tarafından belirlenmektedir. Politik doğruculuk tartışmalarında önemli bir yer tutan ifade özgürlüğü, duyarsızlığa ilişkin suçlamalarda referans noktası oluşturur. İfade özgürlüğü Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 10. maddesinde tanımlandığı şekliyle herkesin sahip olduğu bir haktır. "Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir" şeklinde düzenlemiştir (AİHS, 1950, s. 11). Bu kapsama girmeyen ayrımcı ve dışlayıcı ifadelerse Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nce "nefret söylemi" olarak tanımlanmıştır. Buna göre nefret söylemi "ırkçı nefret, yabancı düşmanlığı, anti-Semitizm ve hoşgörüsüzlüğe dayalı diğer nefret biçimlerini yayan, teşvik eden, savunan ya da haklı gösteren her tür ifade biçimi" ile "hoşgörüsüzlüğe dayalı nefret,

⁴ Twitter, Ekşi Sözlük, İnci Sözlük, Uludağ Sözlük ve Listelist gibi platformlarda "az bilinen efsane duyarlar" başlıklı içerikler mevcuttur.

saldırgan milliyetçilik ve etnik merkeziyetçilik, ayrımcılık ve azınlıklara, göçmenlere ve göçmen kökenli kişilere karşı düşmanlık yoluyla ifade edilen hoşgörüsüzlüğü içermektedir” (Avrupa Konseyi, 2009). Sosyal medya kullanıcılarının bu iki kavramı net bir şekilde ayırt edemediği gözlemlenmiştir. Zira bazı kullanıcılar ifade özgürlüğünün kapsamını kendi özgürlük sınırları çerçevesinde daraltmaktadır. Kullanıcılar yapılan kimi paylaşımlarda çeşitli hassasiyetlerin göz ardı edildiğini ya da bazı kesimlerin rencide olacağını öne sürerek, paylaşım sahiplerini duyarsızlıkla suçlamaktadır. Politik doğruculuktan beslenen bu yaklaşımda altı çizilmesi gereken hiçbir hakaret, ayrımcılık, nefret söylemi vb. içermeyen paylaşımların bu suçlamayla karşı karşıya kalmasıdır.

Sosyal Medya Platformlarında İdeolojik Karşılaşmalar

Politik doğruculuk büyük ölçüde dil ve söylemle ilişkili olmakla beraber, yukarıdaki tartışmada özetlendiği üzere davranış ve eylemleri de kapsayan bir boyuta da sahiptir. Seçilen kelimeler ve ifade biçimlerinin yanı sıra, davranış ve eylemlerin de kabul görmüş toplumsal normlarla uyumluluğu gözetilir. Bu yönüyle öne çıkan iki sosyal medya paylaşımı, çalışmada örnek olarak seçilmiştir.

Çalışma bağlamında iki farklı sosyal medya platformu (*Instagram* ve *Twitter*) üzerinden yapılan ve önemli ölçüde etkileşim yaratan iki paylaşıma ve bu paylaşımlar etrafındaki tartışmalara yer verilmiştir. Bunlar çalışmanın ortaya koymayı amaçladığı ideolojik ve kültürel mücadelenin bir görünümünü temsil ettiği düşünülen oyuncular Hazal Kaya ve Gupse Özay’a ait paylaşımlardır.

Hazal Kaya 30 Temmuz 2019 tarihinde kişisel *Instagram* hesabından (@hazalkaya) deniz kenarında çekilmiş, bikinili bir hamile fotoğrafını “onlar bizi çekmeden ben paylaşayım dedim □ Tanıştırıyorum Fikret Ali” (Kaya, Instagram, 2019) notuyla paylaşmıştır. Paylaşım, bu çalışmanın yazıldığı tarih itibariyle 777 bin beğeni alırken, fotoğrafın altına 21 bine yakın yorum yapılmıştır. Yorumların büyük bir çoğunluğunu Kaya’nın paylaşımını eleştiren ve bu eleştirilere cevap veren kullanıcılar arasındaki diyaloglar oluşturmaktadır. Bu diyaloglar arasında en çok etkileşime sahip olduğu gözlenen yorumların ilgili bölümleri çalışma kapsamına dahil edilmiştir.

Kaya'nın fotoğrafına yapılan yorumlar arasında Kullanıcı 1 (K1)⁵'in yaptığı "ayıp gerçekten gereksiz bi poz olmuş edep biraz"⁶ yorumu diğer kullanıcılar tarafından eleştirilmiş ve K1'in yorumu üzerinden bir tartışma başlamıştır:

K2: ayıp olan şey ne

K1: mahremini herkese göstermesi

K2: sanane

K1: hamilelik çok özeldir herkese oyle acip gösterilmez

K3: Ee hamilelikte neresini gösterecek?

K1: sende göster cnm sende çok meraklı herkes göstermeye zaten

K2: n'alaka beee hamile olmayı bile ayıp hale getirdiniz aferin

K1: ben hamilelik ayıpmi dedim iyi oku

K2: ben bu foto ya bakınca ayıp bisy de görmyom veya etkilenmiyomda öyle bakıyom aa hamileymiş hayırlı olsun diyom içinde geçiyom ama sen adın olduğun halde etkilendin heralde haa

K1: o senin gorusun karında hamile olduğunda böyle pozlar vermesine izin verirsin oğlum

K2: iyide sanane ahlak bekçisimisin sen?

K1: ya bi git senlemu ugrasicam bula bula benim buldun sanane benim fikrimden

K2: peki banane senin fikrinden haklısında sanane o kadının resminden

K4: boş boş anca millete karışırırsınız başka da bişey bilmiyorsunuz kimse size göre davranmıcağın davranmakta zorunda değil baskıcı Bi şekilde büyümüşsünüz ama eleştiri yaptığın insan öyle değil çekememezliğini Bi kenara at ve sadece saygı duyup yorumunu kendine sakla herşeyde dini öne atıyorsunuz insanları dinden soğutuyorsunuz kasmayın bu kadar kendinizi relax.

Yukarıda aktarılan tartışmadan da takip edileceği üzere, Kaya'nın paylaştığı fotoğrafı tasvip etmeyen, hamile bir kadının bikinili bir fotoğraf paylaşmasını doğru bulmayan K1, yaptığı yorumda Kaya'yı edepli olmaya davet etmektedir. K2'nin "ayıp olan ne" sorusuna "mahremini herkese göstermesi" yanıtını veren K1, bir başka kullanıcıya verdiği "çok meraklı herkes göstermeye" yanıtıyla aslında ayıpladığı ve doğru bulmadığı şeyin sadece hamileyken çekilen bir fotoğrafla sınırlı olmadığını ortaya

⁵ Kullanıcı kelimesi "K" kısaltmasıyla kullanılarak; Kullanıcı 1 (K1), Kullanıcı 2 (K2) şeklinde gösterilmiştir.

⁶ Çalışmadaki tüm kullanıcı yorumları uygulamalarda yer aldığı biçimiyle, yazım hataları düzeltilmeden aktarılmıştır.

koymaktadır. K1, kendi inanç ve değer yargılarına göre bir kadının hamile değilken de böyle bir fotoğraf paylaşmasından rahatsızlık duyacağı izlenimini vermektedir. Ancak Kaya'nın fotoğrafı özelinde bu rahatsızlığını toplumda yaratılmaya çalışılan hamilelik ortak duygusu üzerinden gerekçelendirmeye çalışmaktadır. Nitekim son yıllarda kamuoyunda hamile kadınların nasıl davranması gerektiği, sokağa çıkmalarının doğru olup olmadığı ya da hamile kadınların kahkaha atıp atmaması gerektiğine ilişkin tartışmalara rastlanmaktadır.⁷ Kendi hassasiyetlerini herkesin uyması gereken kabuller olarak dayatmaya çalışan anlayışa karşı K4, "kimse size göre davranmıcağ... herşeyde dini öne atıyorsunuz" yanıtıyla Kaya'ya yöneltilen eleştirilerin baskıcı niteliğini açığa çıkarmaktadır. Fairclough'un (2003) altını çizdiği gibi politik doğruculuk temsile, değerlere ve kimliklere ilişkin bir kültürel politika tartışmasıdır. Bu yönüyle de politik doğruculuk, hangi değer yargılarının geçerli olacağına yönelik bir mücadele olarak öne çıkar. Kaya'yı eleştiren farklı değer yargılarına sahip kullanıcıların, kendi değerlerinin herkes tarafından benimsenmesini ve ona göre davranılmasını talep ettiği görülmektedir.

Kaya'nın fotoğrafına yapılan yorumlar arasında K5'in; *"Utanmadan bide öyle poz veriyor salaklar da çok güzel diyorlar bunlar cehenem de nasıl yanarlar"* yorumu altında da benzer bir tartışma yaşanmıştır:

K6: siz cennetlisiniz ya şefaatçi olursunuz angellar

K5: ben cennetliğin demedim bu Müslümana yakışır mı bizim başımıza taş yağsa bile az demeki sen ondan betersin Allah ıslah etsin sizin gibileri... allahın belası sizler

K6: sizin Müslümanlığınızı yiyim fesat içi nefret dolu varlıklar

K7: sanane kardeşim sen allahmısın karar veriyorsun hamile kadına bunları yazdın muminmi oldun? Senin gibiler muslumanlıktan soğutur insanı

K8: buraai laik ulke beğenmiyorsan git

K9: helal olsun kardeşim. İsine gelmyenler hemen yallah arabistana derler ama şuursuzlar yallah arapça bi kelime olduğunu dahi bilemezler oyuüzden biz degilde onlar gitseler bu ülkeden bu ülke Arabistan da çok daha güzel olacak) bunların laiklikten kastı çıplaklık) boşver sen bnları bunlar dinden anlasalardı bir

Müslümanın bir Müslümanı uyarmak zorunluluğu olduğunu bilirlerdi ve böylesi dürümlerin cehennem ehli olduğunuda bilirlerdi. Ne diyelim ALLAH yinede

⁷ Bu örneklerden biri için bkz., <https://odatv.com/hamile-kadinin-sokakta-dolasmasi-terbiyesizlik-2507131200.html>.

HİDAYET eylesin Aminn

K10: pardon da insanların nasıl poz vereceğini sorgulamak size mi düştü elbet onlarında akli var helali haramı onlarda çok iyi biliyo emin olun insanların musllumanlığını sorgulayana kadar kendi muslumanlığınıza bakın insanların fotoğrafına çok acik müslümanlığa yakismamis demekle olmuyo sizin gibi insanlar yüzünden fotoğraf paylaşmaya korkar oldu herkes lütfen böyle yorumlarınızı kendinize saklayın.

Yukarıdaki tartışmada da görüleceği üzere, Kaya'nın fotoğrafını Müslümanlığa dair bir saygısızlık olarak nitelendiren K5, böyle bir fotoğrafın paylaşılmasını doğru bulmamaktadır. K5'in yorumu altında başlayan tartışmada kullanıcılar arasında daha keskin bir kutuplaşma olduğu görülmektedir. Fotoğrafı paylaşan ve beğenen kişilerin cehennemde yanacağını yazan K5'e, "burası laik bir ülke, beğenmiyorsan git" yanıtı gelmiştir. Bu yanıtı karşılık K5'i destekleyen bir başka kullanıcı "biz değil de onlar bu ülkeden gitse çok daha güzel olacak" yanıtıyla karşılık vermiştir. Politik doğruculuk dil, söylem ve temsil üzerinden yürütülen bir mücadeledir. Farklı kimliklerin ve farklı ideolojilerin kendilerine tüm toplumsal kesimlerle eşit temsil edildikleri bir yaşam alanı açmak için verdikleri mücadeleden temellenir. Ancak Goodheart'ın (1993) değindiği gibi politik doğruculuk tüm ideolojilerin kendi ahlak anlayışları doğrultusunda kullanılan bir araç haline gelmiştir. Laiklik ve Müslümanlık üzerinden süren tartışmada K9, Kaya'ya yapılan eleştirinin gerekçesini "bir Müslümanın bir Müslümanı uyarma zorunluluğu" olarak işaret ederek aslında ahlaki bir üstünlük sağlamaya çalışmaktadır. Yorumlar, farklı ideolojik konumlara sahip kişilerin birbirlerine karşı olan tahammülsüzlüklerinin ve kültürel alana egemen olma mücadelelerinin bir görünümüdür. Bu mücadelenin toplumsal/dini hassasiyetler üzerinden ortak duyuya seslenme çabası ile sürdürülmesi ise sosyal medyada paylaşım yaparken göz ardı edilmeyecek bir baskı unsuru yaratır. Nitekim K10 bu durumu "sizin gibi insanlar yüzünden fotoğraf paylaşmaya korkar oldu herkes" yorumuyla ortaya koymaktadır.

Fotoğrafın altındaki diğer yorumlar da büyük ölçüde Kaya'yı kendi inanç ve "hassasiyetleri" doğrultusunda yargılayan kullanıcılara aittir. Bu "hassasiyetin" tek kaynağı ise ayrımcılık ideolojileridir (Göregenli, 2013a, s. 65). Ayrımcılığı bir gruba veya grubun üyelerine karşı, önyargılardan beslenen olumsuz tutum ve davranışlar bütünü olarak tanımlayan Göregenli'ye göre ayrımcılığın yöneldiği kişilerin hedef olma nedenleri kişisel özellikleri değil, ait oldukları grubun özellikleridir (2013b, s. 27). Göregenli, bir toplumda kendini ifade etme ve gerçekleştirme hakkının, kimlere ait bir

ayrıcalık olduğunu da belirleyen ayrımcılık ideolojisinin ancak iktidarda olma haliyle mümkün olduğunu belirtmektedir (2013a, s. 57, 65). Nitekim politik doğruculuk tartışmasını alevlendiren Amerikan üniversitelerindeki müfredatın genişletilmesi talepleri de benzer bir hareket noktasına sahiptir. Mevcut müfredatın ülkedeki kültürel çeşitliliği yansıtmadığı sadece belirli kültür, halklar ve toplumsal kesimleri temsil ettiğine yönelik eleştiriler, karar verici iktidar mekanizmaları tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Eleştirileri ortadan kaldıracak uygulamalar yerine, eleştirilere karşı güçlü bir refleks ve direnç gösterilmiştir. Zira geleneksel müfredatın korunması ya da temsil alanının genişletilmesi sadece müfredata ilişkin bir karar değil, politik bir seçimdir. Dolayısıyla da iktidar ve güç ilişkilerine içkindir. Bu nedenle de politik doğruculuk, Grossberg'in belirttiği gibi (1992) ekonomik ve politik güç dengesini yeniden kurma girişiminin kültürel alandaki önemli bir parçasıdır.

Öte yandan sosyal medya bağlamında iktidar olmanın yeni medya teknolojilerinin kullanıcıya sağladığı özelliklerle de yakından ilişkili olduğu belirtilmelidir. Zira toplumsal paylaşım ağları, kullanıcıların başkalarına diğer bir deyişle "ötekilere" karşı öfke ve nefretini denetimsiz bir şekilde yansıttığı bir alan haline gelmiştir (Aygül, 2010, s. 111). Bu nefret, temellerini elbette ki toplumsal yaşamdan ve toplumsal yaşamdaki güç ve iktidar ilişkilerinden alıyor olsa da sosyal medya bu nefretin herhangi bir olay, konu, yazı, paylaşım üzerinden üstelik de çok daha sert bir biçimde yeniden üretilmesine olanak yaratır.

Sosyal medyada kendisi gibi olmayana karşı gösterilen hoşgörüsüz tavrın, kimi zaman da yapılmamış bir paylaşım üzerinden ortaya çıktığı görülür. Örneğin oyuncu Gupse Özay, 23 Ocak 2018 tarihinde Alaska'da meydana gelen 8.2 şiddetindeki deprem için kişisel *Twitter* hesabından (@gupseo) "Alaska ☐" yazarak üzüntüsünü dile getirmiştir. Aynı gün Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Afrin'e yönelik düzenlediği Zeytin Dalı Harekâtından da iki şehit haberi gelir. Şehitlere ve operasyona ilişkin bir paylaşım yapmayıp, Alaska'daki depreme dair paylaşım yapması, Özay'ı eleştirilerin hedefi haline getirir. "Kaç Saat Oldu" kullanıcı isimli twitter hesabının (@KacSaatOlduTR) "Deliha filminin başrolü Gupse Özay "Ulusal Güvenliğimiz" için Afrin'de bulunan askerimize dua etmek yerine Alaska'daki depreme üzülmüşse orada yapsın mesleğini kazanıp, halkın istikametinde olmayan sanatçılara destek vermememiz gerekiyor" şeklindeki tweetine kullanıcılardan çok sayıda yanıt gelmiştir:

K11: Böyle karakter de bir insanın ülkemizde sanatçı olarak anılması çok acı zaten.. Alaska için bu kadar üzölmüşse orada yapsın mesleğini

K12: Gupse özay Ar damarınız haya duygunuz yok mu sizin??? Alaska için duyar kasarsınız ülke için tek kelimeniz yok!!!

K13: Sen şehit oluyorsun güzel askerim ama Alaska anılıyor

K14: seviliyordun oysaki neyse alıştık biz hainlere!

K15: Yazıklar olsun sizin gibi sanatçı görünenlere afrin de mehmetcimize sesiz kalan sizler bu vatanın ekmeğini yiyip ihanet edenlersiniz”

K16: Onun için Alaska’da zarar gören insanlar Türk askerinden önce geliyor. Ne diyelim, yazıklar olsun!

K17: Böyle zamanlarda ülkece birlik beraberlik içinde olmalıyız sizin bu durumu bu kadar abartmanız insanları ayırıştırmaktan başka bir işe yaramaz maalesef (Twitter, 2018)

Çalışmanın kuramsal kısmında üzerinde durulan “herhangi bir anda mücadelenin durumu” vurgusu bu örnek olayda önem kazanmaktadır. Aynı gün şehit haberi gelmiş olması, Özay’ın paylaşımına yöneltilen eleştirileri “güçlendirecek” bir zemin yaratmaktadır. Paylaşımın zamanlaması politik doğrucu bir çerçevede değerlendirildiğinde doğru olmadığı için eleştirileri gerekçelendirecek koşullar da kendiliğinden oluşmuştur. Nitekim yukarıda yer verilen tartışmadan da izleneceği üzere kullanıcılar “ahlaki üstünlüğe” sahip olduklarından emin bir şekilde yorumlarını son derece sert ve keskin bir üslupta dile getirmişlerdir. K11 ve K15 tepkilerini Özay’ın sanatçı kimliği üzerinden dile getirerek sanatçılığını sorgularken, K12 ve K16 Özay’ın değer seçimlerini ve önceliklerini yargılamaktadır. K14 Özay’ı “bu hainliğinden dolayı artık sevmediğini” ifade ederken, K13 hayatını kaybeden askerlere seslenerek, bir anlamda Özay’ı onlara şikâyet etmektedir. Kullanıcılar arasında bu tutumun doğru olmadığına dikkat çeken K17 ise yorumlarla “ayrıcılık” yapıldığına işaret etmektedir.

Çalışmanın önceki bölümünde verilen Bill Maher örneğinde de benzer bir zamanlama “sorunu” yaşanmıştı. Maher, açıklamalarını saldırılar henüz çok yeni ve yakınlarını kaybedenlerin acısı henüz çok tazeyken yapmasının da etkisiyle kamuoyunda sert bir tepkiyle karşılaşmıştı. Kendisini “politik doğrucu olmayan” yani “belirli insan gruplarını rahatsız edebilecek dil veya davranışlardan kaçınmayan kişi” (Longman, Oxford, 2019) olarak tanıtmaya ve “aykırı” fikirleriyle öne çıkmasına karşın, artan baskıların ardından açıklamaları dolayısıyla özür dilemişti. Özay da tepkiler üzerine benzer bir açıklama yapmıştır. “Kaç Saat Oldu” hesabına cevaben “...normalde üzücü durumlarla ilgili paylaşım yapmıyorum. İnsanlar belki biraz nefes alır diye. Lakin uyanır uyanmaz depremden dolayı binlerce kişi öldü gibi bir bilgi gelince. pek tabiki

paylaşım yaptım. Fakat şu an hassas bir dönem. Tepkiler doğru" diyerek tweetini silmiştir. Gramsci'nin ortak duyu çözümlemesine göre, insanlar eğer değişim için harekete geçirilebiliyorsa ideolojinin etkili olduğu yargısına varılmakta (Stevenson, 2008, s. 37); ortak akla gösterilen rıza anlık bile olsa hegemonyanın zaferi olarak değerlendirilmektedir (Fiske, 2003, s. 226). Bu bağlamda hangi tutum ve pratiklerin "doğru" olduğuna karar veren ve bunu baskıcı bir biçimde uygulayan bir anlayış söz konusudur. Mevcut iktidar ve güç ilişkilerine yaslanarak, Özyay'ı utanmazlıkla, hainlikle ve yaşadığı toplumun gerçeklerine karşı duyarsızlıkla itham eden bu anlayış, Özyay'ın tweetini silmesiyle beraber kültürel mücadele içerisindeki konumunu da güçlendirmiştir. Sürecin devamında "Beyaz TV'de ekrana gelen Söylemezsen Olmaz isimli programda 'Hangi ünlüler Afrin harekâtına destek olmadı' başlığı üzerinden ünlülerin sosyal medya hesapları "izleyicilerden gelen talep üzerine" tek tek incelenmiş, Afrin paylaşımı yapmayanlar isim isim sayılmış ve sosyal medya hesapları ekrana yansıtılmıştır" (Bianet, 2018). Özyay'ın özelinde başlayan ve giderek genişleyen bir ölçeğe yayılan "yapılmayan paylaşım" ve "gösterilmeyen duyarlılık" suçlaması, egemen ahlaki ve toplumsal normlardan güç alan bir ideoloji pratiğinin yaptırım gücüne işaret etmektedir.⁸ Politik doğruculuk bu normların belirlenmesi, değiştirilmesi ve yeniden tesis edilmesi üzerine kurulu bir egemenlik mücadelesidir. Hem söylemsel alanı hem de davranış pratiklerini kapsayan bu mücadele, sosyal medyanın demokratik yapısını şekillendiren unsurlar arasında yer alır. Örneklenen türden baskıcı ve kutuplaştırıcı kullanıcı pratikleri, sosyal medyayı ideal bir kamusal zemin yaratma potansiyelinden uzaklaştırmaktadır. Böylece sosyal medya aracılığıyla katılımcı kültürün gelişmesi ve genişlemesine yönelik ihtimaller de zayıflamaktadır.

Sonuç

Geleneksel medyanın aksine çok daha geniş ölçekte bir diyalog ve temsil imkânı sunan yeni medya, bu yönüyle katılımcı kültür ve demokrasi tartışmalarına yeni bir boyut kazandırmıştır. Yeni medya platformlarında hem üretici hem de tüketici olarak aktif bir rol üstlenen kullanıcılar, bu alanın demokratik ideallere olası katkıları üzerinde de belirleyici olmuşlardır. Yeni medyanın kullanıcı odaklı yapısı, bu alanın nasıl kullanılacağı ve nasıl bir toplum tasavvuruna katkı sağlayacağı konusunda

⁸ Paylaşım yapmayan kişilerin hedef haline getirilmesi yazılı basın da gündemine taşınmış ve eleştirilmiştir. Bu konudaki yazılara bir örnek için bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ahmet-hakan/alti-maddede-turkiyenin-menfaati-nerededir-sorusunun-cevabi-40720921>

kullanıcıların iradesine işaret etmektedir. Öyle ki medya kurumları ve medya metinlerine yönelik analizler, son yıllarda medyadaki kullanıcı pratikleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden biri daha önce medya kurumlarıyla (haber, dizi, program vb.) sınırlı olan ideoloji üretiminin artık kullanıcı pratikleri aracılığıyla da gerçekleştirilebiliyor oluşudur. Günümüzde bireylerin kendi medya mecrasına sahip olması, izleyicinin kullanıcı olarak medya üretim pratiklerine eklemlenmesini beraberinde getirmiştir. Bu çalışmanın da ortaya koyduğu üzere kullanıcı odaklı medya analizleri cinsiyetçi, ırkçı ve ayrımcı söylemlerin sosyal medyada çok daha kolay bir şekilde yayılmasına ve sıradanlaşmasına aracılık ettiğini göstermektedir (Binark, 2010, s. 26). Politik doğruculuk bu aracılığın görünümünden biridir.

Eşitsizlik ve ayrımcılığa dair bir çözüm önerisi olarak gelişen politik doğruculuk anlayışı, günümüzde ironik bir biçimde ayrımcı ve dışlayıcı ideolojilerin aracı haline gelmiştir. Toplumsal normlarla ilişkili bir kavram olan politik doğruculuk, mevcut normların azınlıklar ve dezavantajlı gruplar lehine dönüştürülmesine dair bir girişimdir. Dil ve söylemdeki dönüşümün, toplumsal davranış pratiklerinde de olumlu bir etki yaratması beklenir. Ancak eşitsizliklere karşı duyarlı davranarak bunları dönüştürmeyi hedefleyen bu girişimin sosyal medyadaki kullanıcı pratikleri bağlamında teorik zeminini büyük ölçüde kaybettiği görülmektedir. Sosyal medyada “aşırı duyarlı” olmak bir mizah malzemesi olurken, karşı çıkılan bir düşünce ya da davranış biçimini sessizleştirmek için de “duyarsızlıkla” suçlamak yaygın kullanıcı pratikleri arasındadır.

“Doğru” duyar eşliğini bilme ve belirleme ayrıcalığını saklı tutan bazı kullanıcılar, diğerlerinin de bu eşige göre davranmasını talep etmekte ve buna yönelik baskı yapmaktadır. Gücünü egemen toplumsal ve ahlaki normlardan alarak- ki politik doğruculuk bu normların eşit bir kültürel temsil sağlanması adına dönüştürülmesine ilişkin bir egemenlik mücadelesidir- kendi doğrusunu dayatmaya çalışan bu kullanıcılar sosyal medyada baskıcı bir kullanıcı kültürü oluşturmaktadır. Bu baskı sosyal medya linçeri olarak adlandırılan yoğun eleştiri, hakaret, dışlama ve hedef gösterilme gibi unsurlar içermektedir. Baskıların karşısında durabilenler olduğu gibi, paylaşımlarını silen, sessizleşen ve sosyal medyaya mesafe alanlar da bulunmaktadır. Dolayısıyla sosyal medya her ne kadar yapısal özellikleriyle demokratik ideallere yönelik bir zemin oluştursa da katılım kültürünün ne şekilde seyredeceği önemli ölçüde kullanıcı pratiklerince belirlenmektedir. Kullanıcılar medya kurumları gibi tarafsızlık, nesnellik vb. basın ilkelerine uymak durumunda olmadığından çok daha doğrudan ve

keskin ifadeler kullanmaktadır. Öte yandan kullanıcı yorumlarında çoğunlukla açığa çıkarılmaya ihtiyaç duyulan gömülü bir ideoloji yerine, konumunu açıkça belirten ve bunu ortak duyu üzerinden güçlendirmeye çalışan bir anlayış gözlemlenmektedir. Burada altı çizilmesi gereken ideolojinin dolaysız ve görünür olduğu durumların, örtük ve görünmez olduğu durumlardan daha az güçlü olmadığıdır. Özellikle politik doğrucu söylem stratejilerinde sıklıkla başvurulan ortak duyunun baskıcı niteliğinin, ideolojik mücadelenin kazanılmasında önemli bir unsur olduğu çalışmanın öne çıkan sonuçları arasındadır.

Kaynaklar

- AIHS. (4 Kasım 1950). Madde 10 İfade özgürlüğü. Erişim: 24 Ağustos 2019, <https://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi.pdf>
- Avrupa Konseyi. (16.06.2009) Nefret Söylemi El Kitabı- Özet (Ö. Dalkıran, Çev.). Erişim: 21 Ağustos 2019, <http://www.nefretsoylemi.org/detay.asp?id=21&bolum=makale>
- Aygül, E. (2010). Facebook'ta Nefret Söyleminin Dolaşıma Sokulması. Tuğrul Çomu (Ed.), içinde, *Yeni Medyada Nefret Söylemi* (s. 95-140). İstanbul: Kalkedon.
- Başaran, F. (26 Nisan 2018) Telgraf gibi internet de demokrasi getirmedi. *Gazete Duvar*. Erişim: 30 Temmuz 2019, <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2018/04/26/telgraf-gibi-internet-de-demokrasi-getirmedi/>
- Bernstein, R. (28 Ekim 1990) Ideas & Trends; The Rising Hegemony of the Politically Correct. *The New York Times*. Erişim: 23 Temmuz 2019, <https://www.nytimes.com/1990/10/28/weekinreview/ideas-trends-the-rising-hegemony-of-the-politically-correct.html>.
- Bianet. (25 Ocak 2018). Haluk Levent'e "ÖSO", Gupse Özay'a "Alaska" Tepkisi. Erişim: 27 Ağustos 2019, <https://bianet.org/bianet/print/193682-haluk-levent-e-oso-gupse-ozay-a-alaska-tepkisi>
- Binark, M. (2007a). Yeni Medya Çalışmaları. Mutlu Binark (Der.), içinde, *Yeni Medya Çalışmaları* (s. 1-21). Ankara: Dipnot.
- Binark, M. (2007b). Yeni Medya Çalışmalarında Yeni Sorular ve Yöntem Sorunu. Mutlu Binark (Der.), içinde, *Yeni Medya Çalışmaları* (s. 21-45). Ankara: Dipnot.
- Binark, M. (2010). Nefret Söyleminin Yeni Medya Ortamında Dolaşıma Girmesi ve Türetilmesi. Tuğrul Çomu (Der.), içinde, *Yeni Medyada Nefret Söylemi* (s.11-53). Ankara: Kalkedon.

- Brownfield, P. (15 Mayıs 2002) Politically Incorrect' Canceled; ABC Goes With Jimmy Kimmel. Los Angeles Times. Erişim: 23 Ağustos 2019, <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2002-may-15-et-brownfield15-story.html>
- Burgoon, M. ve Bailey, W. (1992), PC at Last! PC at Last! Thank God Almighty, We are PC at Last!. *Journal of Communication*, 42, 95-104.
- CNN Türk (18 Ocak 2018). TÜSİAD adını değiştirdi! İşte yeni adı. Erişim: 24 Temmuz 2019, <https://www.cnnturk.com/ekonomi/turkiye/tusiad-adini-degistirdi-iste-yeni-ismi>
- Curran, J. (1999). Yeni Revizyonizm. Mehmet Küçük (Der.), içinde, *Medya İktidar İdeoloji* (s. 397-435). Ankara: Ark.
- Çınar, S. (14 Aralık 2017). "Duyarın" Parodisi: "Komik Mi Bu Şimdi?" *Birikim Dergisi*. Erişim: 22 Ağustos 2019, <https://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/8655/duyarin-parodisi-komik-mi-bu-simdi#.Xwuraegzzy>
- Dickstein, M. (1993). Correcting Pc. *Partisan Review*, 60(4), 542-549.
- Doğanay, Ü. (2018). Ayrımcılık, Söylem ve Medya. Ülkü Doğanay (Der.) *Ayrımcılığın Yüzleri* içinde (s.16-39). Ankara: Kapasite Geliştirme Derneği Yayını.
- Dursun, Ç. (2001). *Televizyon Haberlerinde İdeoloji*. Ankara: İmge.
- Eagleton, T. (1996). *İdeoloji*. (M. Özcan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Fairclough, N. (2003). 'Political Correctness': the Politics of Culture and Language. *Discourse & Society*, 14(1), 17-28.
- Fiske, J. (2003). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. (S. İrvan, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Goodheart, E. (1993). PC or Not PC, *Partisan Review*, 60(4), 550-555.
- Gross, L. (1992). There They Go Again. *Journal of Communication*, 42, 105-112.
- Grossberg, L. (1992). Being Politically Correct in a Politically Incorrect World, *Journal of Communication*. 42(2), 148-149.
- Gökgöz, G. (2010). Web 2.0, Postmodern Toplum ve İletişimsel Demokrasi. Akademik Bilişim '10-XII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, 10- 12 Şubat, Muğla Üniversitesi, 543-552.
- Göregenli, M., (2013a). Nefret Söylemi ve Nefret Suçları. Mahmut Çınar (Ed.), içinde, *Medya ve Nefret Söylemi* (s. 57-74). İstanbul: Hrant Dink Vakfı.
- Göregenli, M., (2013b). Temel Kavramlar: Önyargular, Özcü İnançlar ve Ayrımcılık. Mahmut Çınar (ed.), içinde, *Medya ve Nefret Söylemi* (s. 23-37). İstanbul: Hrant Dink Vakfı.

- Habermas, J. (1995). Kamusal Alan: Ansiklopedik Bir Makale, *Birikim*. Erişim: 16 Ağustos 2019, <https://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/4966/kamusal-alan-ansiklopedik-bir-makale#.XWp0OSgzY2w>
- Habermas, J. (2004). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*. (T. Bora, M.Sancar, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Hall, S. (1999). Kültür, Medya ve İdeolojik Etki. Mehmet Küçük (Der.), içinde, *Medya İktidar İdeoloji* (199-244). Ankara: Ark.
- Hall, S. (1999a). İdeolojinin Yeniden Keşfi. Mehmet Küçük (Der.), içinde, *Medya İktidar İdeoloji* (77-126). Ankara: Ark.
- Hall, S. (2002). İdeoloji ve İletişim Kuramı. Süleyman İrvan (Der.), içinde *Medya Kültür Siyaset* (101-126) Ankara: Alp.
- Hall, S. (2017). *Temsil, Kültürel Temsil ve Anlamlandırma Uygulamaları*, İstanbul: Pinhan.
- Jenkins, H. (2016). *Cesur Yeni Medya Teknolojiler ve Hayran Kültürü*. (N. Yeğengil, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Jones, N. (1994). Confronting the PC "Debate": The Politics of Identity and the American Image. *NWSA Journal*, 6(3), 384-412.
- Kaya, H. (2019). Instagram. Erişim: 18 Kasım 2019, https://www.instagram.com/p/B0iR_a0hcJm/
- Keyman, F. (2007). Türkiye’de Kimlik Sorunları ve Demokratikleşme. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, (41), 217-230.
- Kimball, R. (1 Aralık 2003). Political Correctness, or, the Perils of Benevolence. *National Interest*, Erişim: 21 Ağustos 2019, <https://nationalinterest.org/article/political-correctness-or-the-perils-of-benevolence-784>
- Kirell, A. (9 Ekim 2012). If Bill Maher Made The Same Controversial 9/11 Comments Today, Would He Have Lost His Show?. *Mediaite*. Erişim: 22 Ağustos 2008, <https://mediaite.com/tv/if-bill-maher-made-the-same-controversial-911-comments-today-would-he-have-lost-his-show/>
- Lalonde, R. N., Doan, L., ve Patterson, L. A. (2000). Political Correctness Beliefs, Threatened Identities, and Social Attitudes. *Group Processes & Intergroup Relations*, 3(3), 317–336.
- Longman Dictionary (2019). Politically Incorrect. Erişim: 5 Aralık 2019, <https://www.ldoceonline.com/dictionary/politically-incorrect>
- Onedio. (3 Ağustos 2015). Twitter’da Politik Doğruculuğu Abartmış 23 Fantastik Tanım, Erişim: 21 Ağustos 2019, <https://onedio.com/haber/twitter-da-politik-dogruculugu-abartmis-23-fantastik-tanim-557731>

- Onedio. (31 Temmuz 2019). Tebrik Etmek Ne Kadar Zor Olabilir? Erişim: 23 Ağustos 2019, <https://onedio.com/haber/tebrik-etmek-ne-kadar-zor-olabilir-hamilelik-fotografini-ilk-kez-paylasan-hazal-kaya-ya-yapilan-cirkin-yorumlar-pes-dedirtti-881654>
- Oneyedman21. (2011, Kasım 17). *9/11 comment Bill Maher got fired for*. Erişim:27 Ağustos 2019, <https://www.youtube.com/watch?v=rNMhNJDRnhU>
- Oxford Dictionary (2019). Politically Incorrect. Erişim: 5.12.2019, <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/politically-incorrect>
- Özkazanç, A. (2000). Eğitim ve Çokkültürlülük: Amerikan Üniversitelerinde Irk ve Kültür Savaşları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 55(4), 111-141.
- Searle, J. (1993). Is There a Crisis in American Higher Education? *Partisan Review*, 60(4), 693-708.
- Shoemaker, P. ve Reese, D. (2002). İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi. Süleyman İrvan (Der.), içinde *Medya Kültür Siyaset* (s. 127-178) Ankara: Alp.
- Stevenson, N. (2008). Medya Kültürleri. (G.Orhon, B.E.Aksoy, Çev.). Ankara: Ütopya.
- Şener, G., Emre, P.Ö., Akyıldız, F., (2015). "Türkiye'de Sosyal Medyanın Siyasi Katılıma Etkileri" *Folklor/Edebiyat*, 2015/3, 75-98.
- Toprak, A., Yıldırım, A., Aygül, E., Binark, M., Börekçi, S., Çomu, T. (2009). *Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: Görülüyorum Öyleyse Varım*. İstanbul: Kalkedon.
- Torun, A. (16-18 Eylül 2015). "Öteki" ile "Biz" İlişkisinde Yeni Medya. *SSHIF2015 Sosyal ve Beşeri Bilimlere ve Küresel Yaklaşımlar: Kuram ve Uygulamalar Uluslararası Sempozyumu*. Varşova Polonya.
- Twitter. (2018). Kaç Saat Oldu. Erişim: 17 Kasım 2019, <https://twitter.com/KacSaatOlduTR/status/955772218335727616>
- Urhan, V. (2010). *Foucault*, İstanbul: Say.
- Van Dijk, J. (2016). Senin gibi kullanıcılar mı? Kullanıcı türevli içerikteki failliği kuramlaştırmak. H. Hülür, & C. Yaşın (ed.), içinde *Yeni Medya Kullanıcının Yükselişi* (s.162-170). Ankara: Ütopya.
- Van Dijk, T.A. (1999). Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları. Mehmet Küçük (Der.) içinde, *Medya İktidar İdeoloji* (s. 331-396). Ankara: Ark.
- Van Dijk, T.A. (2003). Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım. B. Çoban, Z.Özarslan (Haz.) içinde, *Söylem ve İdeoloji* (s. 13-112). İstanbul: Su.
- Whitney, D. C. ve Wartella, E. (1992). Media Coverage of the "Political Correctness" Debate. *Journal of Communication*, 42: 83-94.